

לעילוי נשמת
הר"ד
יוסף וולף ז"ל
ברוך חנדל הי"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה החשובה
רודת צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר שאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ד ט"ו ביהמ"ד למניחי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

בס"ד, כ"ה אב תשס"ז

מסכת יבמות ק"א-ק"ז

גליון מס' 429

השבוע בגליון

◆ "ככה" - לשון הווה

- ◆ דיין קרח או כבד שמיעה, רשאי לסדר חליצה?
- ◆ בעלי מום פסולים לסנהדרין
- ◆ עד אימתי על הנעל להיות חלוצה?

- ◆ הפולמוס על שליחות היבמה בחליצה
- ◆ אין תנאי בנישואין - הפולמוס והמערכה
- ◆ אדם שאחיו מומר, יקדש אשה על תנאי

דין קרח או כבד שמיעה, רשאי לסדר חליצה?

מעשה ברב בעיר דאנציג שהזדקן ושמיעתו כבדה. משנוכח הרב כי מצבו מחמיר, שיגר מכתב אל גדול הדור, הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (שו"ת, תניינא סימן ס"ד) בשאלה, אם הוא רשאי לשמש כדיין בעת שבית דין יושב לסדר חליצה בין יבם ליבמה.

כשמונים שנה אחר כך, שלח אב בית הדין של רימינוב שאלה אל רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל, המהרש"ם (שו"ת, ח"א סימן ק"ז): "דיין שיש לו קרחה קטנה באמצע ראשו, אם רשאי להיות דיין בחליצה, כיון דיש להחמיר שלא יהיה בעל מום".

אל "חתם סופר" זצ"ל (שו"ת, אהע"ז ח"ב סימן צ"ג) נשלחה שאלה, אם תלמיד חכם שאגודלו נקטע מן הפרק ומעלה, רשאי לשמש כדיין בחליצה, או שמא הוא נחשב בעל מום ואינו רשאי.

שאלותיהם נעוצות בהלכה הבאה ("שולחן ערוך" אהע"ז סדר חליצה סעיף א'): "מצות חליצה בג' דיינים, אפילו הם הדיוטות, ובלבד שיהיו יודעים להקרות. (...) ושלא יהיו סומין אפילו באחת מעיניהם. **ויש מחמירים שלא יהיה בהם שום מום**".

"החתם סופר" פותח את תשובתו בכך שיש לעיין בשורש ומקור הדין לכך שבעל מום פסול לחליצה. הבה נצעד בעקבותיו.

בעלי מום פסולים לסנהדרין: בגמרא מבואר, כי בעלי מום פסולים לשבת בסנהדרין. המדובר על סנהדרין של עשרים ושלושה דיינים, היושבים לדון בדיני נפשות. הגמרא לומדת מן הפסוק (שיר השירים ד/ד) "גִּלְגֹּלְךָ יָפָה וְרַעֲיָתִי וּמוֹם אֵין בָּךְ", כי בעל מום פסול לשבת בסנהדרין. ברם, הגמרא מדגישה, כי אין פסול זה תקף לגבי בית דין היושב לדון בעניינים אחרים, בהם דיינים היושבים לסדר חליצה.

ברור, איפוא, כי חומרה בלבד היא שנתקנה במהלך השנים כי דיין בעל מום לא יסדר חליצה. מה טעם? בשאלה זו מתחבט "החתם סופר". הוא מציין, כי הרמ"א עצמו כותב כי יתכן שחומרה זו נובעת מכך שנוהגים כי בסידור גט לא יהיו העדים בעלי מום, ומפני כך החמירו גם בחליצה שלא יהיו הדיינים בעלי מום. אך "החתם סופר" תמה מדוע בגט החמירו כך? "והנה עשו רבנן האי מילתא כהלכתא בלא טעמא ומי יבוא אחרי המלכים את אשר כבר עשוהו. וחקרתי ודקדקתי ושאלתי פי חכמים ואין פותר".

אף רבי עקיבא איגר מציין, כי "יסוד הדין... אין לו יסוד בגמרא ופוסקים", ואך המהר"ם מינץ כתב, כי "מכל מקום יש להחמיר", שמא חליצה חמורה יותר מדיני ממונות. גם "החתם סופר" כותב, כי יתכן שהחמירו בגט, שלא יהיו העדים בעלי מומים, מפני שסידור גט נתפס כחמור וסבוך, וברבות הימים עלולים לטעות, כי כשם שבגט כשרים בעלי מום, כך גם בדיני נפשות. לאחר שהחמירו בגט, החמירו גם בחליצה, מפאת דמיונה לגט, ששניהם, הגט והחליצה מתירים את האשה לשוק.

לאור דבריהם, התירו רבי עקיבא איגר והמהרש"ם לשואליהם לשבת כדיינים לסדר חליצה.

דבר העורך

הנוצות שרבי עקיבא איגר זצ"ל ביקש לשמור

שמור בדינו מעשה מופלא על כח התפילה, שסיפר הגאון רבי שמואל הומינר זצ"ל, מיקירי ירושלים, שקיבלו מאביו הצדיק רבי מרדכי זצ"ל.

עשרים וארבע שנים כיהן הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל כרב העיר פוזנ, ובמהלכן אירע המעשה הבא.

יהודי מתושבי העיר חלה במחלה קשה. הוא דרש ברופאים שונים, חקר אצל טובי המומחים, אך מצבו הלך והחמיר ולא נמצא מזור למחלתו. באחד הימים נודע, כי רופאו של המלך עומד לעבור בעיר. עסקנים חילו את פניו כי יאות לבקר בביתו של החולה המסוכן, שמא ימצא את מקור מחלתו ויורם את תרופתו.

הרופא בדקו זמן ממושך, יצא את החדר וחתם את דינו של החולה למוות. אפסה תקוותו. מחלתו חשוכת מרפא.

טרם צאתו את העיר, יצא לקראתו גאון ישראל, המרא דאתרא, רבי עקיבא איגר זצ"ל, ובמתק לשונו שאלו: רופא נכבד. לו המלך בעצמו היה לוקה במחלה זו, חלילה, מה היית עושה למענו?

להפתעת הנוכחים השיב הרופא, כי שאלה זו אינה תאורטית. מחלה זו אכן תקפה את המלך זה לא מכבר ולאור אבחווה המדוייק של הרופא, המלך החלים בעקבות התרופה שניתנה לו. השומעים כרו אוזניהם לשמוע על התרופה, והרופא סיפר, כי הוא קבע שאם יבשלו עבור המלך עוף מיוחד ונדיר במינו, הוא יירפא ממחלתו. בהוראת רבי המלוכה יצאו גדודי חיילים אל היערות שבהם לפי המשוער עשוי להמצא עוף זה, לכל הגדודים ניתן תיאור מדוייק של העוף, ולאחר מאמצים מרובים עלה בידי אחד הגדודים ללכדו. הם שמרו עליו מכל משמר, הביאוהו אל בית המלוכה, ולאחר שבושל והמלך שתה את המרק, הוא החלים.

הרופא הפטיר, כי אפילו לא העלה את האפשרות לרפא את היהודי החולה באמצעות עוף זה, לפי שנדרשים סכומי עתק כדי לשגר אנשים אל היערות על מנת ללכוד את העוף ולפיכך קבע באופן מוחלט כי אין תרופה למכתו.

רבי עקיבא איגר שמע, הודה לרופא, נפרד ממנו ופנה אל חדרו.

בקרן זוית עמד רבי עקיבא איגר ופנה אל בורא העולם בזו הלשון: "ריבון העולמים! בעירנו נמצא

לעילוי נשמת

אריה יהודה ליב יפה ז"ל ב"ר יצחק ז"ל

נלב"ע ב' אלול תשכ"ו **תנצב"ה**

הנוצח ע"י בניו **דוד ושלמה יפה** שיחיו - פ"ת

רבי עקיבא איגר השיב לדיין כבד השמיעה, "מעלת כבוד תורתו נרו יאיר, כשר להיות מדיין חליצה באין פקפוק", מפני שאף אם לא היה שומע כלל, עדיין יש להסתפק אם הוא מוגדר בעל מום, לפי שיתכן שרק חרש-אלם הוא בעל מום, ומאחר שמנהג אי השתתפות דיין בעל מום בחליצה, הוא חומרה בלבד, יש להקל. **וודאי** שבמקרה דידן, שהדיין כבד שמיעה בלבד, ואינו בכלל מום, **אין כל פקפוק וחשש**.

המהרש"ם ענה לדיין שחשש לשבת בדין חליצה מפני שראשו החל להקריח, כי מאחר שקיים נידון מהו 'קרח' המוגדר בעל מום, הרי שבחומרה זו שאין לה מקור בגמרא, אינו צריך להחמיר בדבר.

ואילו ה"חתם סופר", שנשאל אם מי שנקטע אגודלו מעל הפרק רשאי לשמש כדיין בחליצה, השיב, כי מאחר שמום זה ככהנים ובדייני נפשות, פסול מדין תורה, ראוי שלא ישב לדון בחליצה, אם יש דיינים אחרים שימלאו את מקומו [ועיין שם שמקל יותר בשני הדיינים המצטרפים לשלשה].

דף קד/ב כל דבר שהוא מעשה באיש

עד אימתי על הנעל להיות חלוצה?

לאחר שהיבמה חולצת את נעלו של היבם מעל רגלו, עליה לירוק למרגלותיו, כמצוות התורה, "וירקה בפניו".

מעשה שהיה כך היה.

יבמה עמדה בפני בית הדין, חלצה את נעלו של היבם, אך לא עלה בידה לאגור רוק בפיה כדי לרקקו. ככל הנראה, המתח העצום נתן בה את אותותיו, מה גם שנהוג כי היבמה אינה אוכלת לפני החליצה [כדי שלא תאכל מאכלים חריפים ותיק מפני חריפותם, בעוד עליה לירוק לא מחמת עילה צדדית].

הדיינים הציעו ליבמה לצאת אל האוויר הצח להירגע ובנתיים המתין היבם ברגל יחפה, שנחלצה זה עתה בידי היבמה. עודם ממתנינים בסבלנות, התעוררה השאלה אם היבם יכול ללבוש את מנעלו, או שמא בעת היריקה עליו לעמוד ברגל חלוצה - יחפה.

בין הדיינים היה רבי ברוך אפשטיין, בעל "תורה תמימה", אשר חיווה את דעתו לשלילה. את דעתו הוכיח מן הפסוק שבמצוות חליצה (דברים כה/ט): **וְנָגְשָׁה יְבִמְתּוֹ אֶלְיוֹ לְעֵינָי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעְלּוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וַיִּרְקֶה בְּפָנָיו וַיַּנְתֶּה וְאִמְרָה כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בַּיִת אָחִיו**. מה כוונת הפסוק "ככה"?

קריאה פשוטה של הפסוק עשויה להעלות כי ההתייחסות היא ליריקה, ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו. ברם, הגמרא מבהירה, כי כוונת הפסוק למעשה החליצה - "ככה", חליצת נעל, צריכה להעשות כדי לקיים מצוות חליצה.

"ככה" - לשון הווה: טען רבי ברוך אפשטיין - לאחר שפירשה הגמרא כי "ככה" מתייחס למעשה החליצה, חובה על היבם להתייצב ברגלו החלוצה בעת הרקיקה אליה נלווית האמירה "ככה יעשה לאיש". שהרי "ככה" הוא לשון הווה, ולפיכך, עליה לומר זאת בעוד רגלו חלוצה, אך אם ילבש את נעלו, הן תאמר "ככה" על מעשה שהיה ואיננו ("תורה תמימה" דברים כ"ה אות קס"ב. עיי"ש שבבאר גם גדר הרקיקה שאינה באה לבזות את החולץ [רק היא הכנה למאמר 'ככה'; כאיש הרוקק בהתפעלות הנפש על הדבר המאוס], ואשר לפיכך אין אמירה זו - "ככה יעשה לאיש..." - נסובה על הרקיקה כלל וכלל).

אם הדבר היה פשוט לרבי ברוך אפשטיין, הוא לא היה ברור כלל לפוסקים אחרים.

בעל "אבני נזר" (ש"ת "אבני נזר" אה"ע ח"ב סימן רכ"ג אות מ"ט) ומהרש"ם מבערז'אן (ש"ת ח"א סימן קל"ה ד"ה ומ"ש כת"ר מ"ש וכו') דנו, אם יבמה שתירק ותאמר "ככה" לאחר זמן מעת קיום מעשה החליצה, עשתה כהוגן. ה"אבני נזר" טען, כי אין יריקה זו מועלת, ומהרש"ם מבערז'אן צידד כי אפשר שהיא מועילה. איש מהם לא העיר כי הנעל כבר אינה חלוצה מרגלו של היבם, וככל הנראה לא סברו את חידושו של בעל "תורה תמימה".

אכן, הגאון רבי נתן גשטטנר שליט"א, מעיר בספרו "נתן להורות" (ח"ז סימן קי"ח), כי המילה "ככה" אינה מורה בהכרח על מעשה המתקיים לנגד עינינו. הנה, התורה מצווה "ככה יעשה לשור האחד... ככה תעשו לאחד כמספרם... כל האזרח יעשה ככה את אלה", ואין מדובר שם במעשה שהיה מול עיניהם, אלא בהוראות שניתנו לעשייה.

דף קה/א גדמת מהו שתחלוץ. דף קו/א על מנת שתתן לך מאתיים וזו

הפולמוס על שליחות היבמה בחליצה

בעיות רבות של עגונות נפתרו על ידי שליחים. פעמים רבות האשה ממנה את בית הדין כשליח עבורה לקבל את הגט מאת הבעל. בית הדין משגר שליח לאתרו במקום מסתורו והוא משכנעו לתת את הגט כאשר שליח בית הדין מקבלו עבור האשה ובכך היא מגורשת. פעמים גם להיפך,

יהודי חולה מסוכן בשם... הזקוק לרחמים. בניו תלויים בו והוא יכול לחנכם שיהיו עובדי ה'. אנה שלח לו רפואה שלמה במהרה, שיוכל לחנך את בניו".

לפתע נשמע רחש מוזר מעליית הגג.

בנו של רבי עקיבא איגר נשלח אל עליית הגג לברר את פשרו של הרעש וחזר כשבידו עוף מוזר, שלא ראה כדוגמתו מעולם...

העוף בושל, החולה הושקה במרק, החלים וקם על רגליו.

כדי להודיע וליידע עד כמה גדול ובלתי מוגבל כחה של תפילה, ביקש הגאון רבי עקיבא איגר כי ישמרו את הנוצות לזיכרון.

הנוצות השמורות אבדו ונעלמו זה מכבר בתהום הנשייה, אך המעשה המופלא מלמדנו לקח רב לא רק על כח התפילה. נשים נא לב לתפילתו של גאון ישראל! על החולה לחנך את בניו ללכת בדרך ישראל סבא! בכך ראה הגאון סיבה שירחמו עליו מן השמים.

בעמדתו בפתח חודש הרחמים והסליחות, נעמיד מולנו מעשה מופלא זה, על כח התפילה, וניטול ממנו לקח רב על החובה הקדושה המוטלת עלינו לדאוג לדורות הבאים. בלא ספק, ביום הדין יעמדו לפני ריבון העולמים זכויותיהם של היהודים אשר זכו לקבוע עיתים לתורה, ובכך, לבד מעצם זכותם לקיים את מצוות לימוד התורה, גם מחזירים ומחנכים את הדורות הבאים לחיי תורה ומעשים טובים.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 93-67-570-03 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה העורך

מענה לשון

"גמרא" = "תלמודא"?! (חלק ו' / סיום)

בגיליונות האחרונים עמדנו על המשמעויות המייחדות את המילה "גמרא" (=מסורת מרבית) ואת המילה "תלמוד" (=לימוד, או "התלמוד"), על אף הזהות מבחינה מילולית (שורש גמ"ר = שורש למ"ד).

ברם, לעיתים רחוקות מצאנו תלמוד במשמעות של תלמוד, ובמיוחד במשמעות של תלמוד!

תלמוד במשמעות של גמרא/מסורת:

הביטוי **"תלמוד** ערוך הוא בידינו / תלמוד ערוך הוא בפיו של ר' פלוני" נאמר בשם סוגיות בתלמוד ובבבלי. לשון זו נאמרת תמיד על הלכה שנלמדה **במסורת** מן הדור הקודם. כלומר, ביטוי זה מקביל לביטוי הארמי **"גמרא גמרי לה"!** וכן פירש רש"י: "תלמוד ערוך - ששנאה מרביתו... ולא אמרה מדעתו" (מנחות טו/א ד"ה רבי יהודה; מעילה יז/א ד"ה "למוד").

זאת בשונה מן המובן הרגיל של תלמוד/תלמודא, כאמור.

גמרא במשמעות של תלמוד:

בגיליון הקודם הזכרנו שני דרכים כדי לברר אם המילה "גמרא" המודפסת לפנינו היא חידוש של הצנזורה הנוצרית, ובמקור הכוונה היא למילה "תלמוד" (באחד משלושת פירושיה), או שמילה זו מקורית, ומשמעותה מסורת, כרגיל.

ברם, גם כאן יש יוצאים מן הכלל.

במסכת חגיגה (יא/ב) נאמר: "חד שקיל וטרי בהדי רבי, ואידך מְצַלֵי אודְנִיָה לגמרא". לכאורה, פירושו: "אחד נושא ונותן עם רבו, והשני מטה אוזנו לתלמוד", היינו מקשיב ל**לימוד** שלהם. כאן אין הכוונה ל"מסורת" אלא ל"תלמוד", ל"שקלא וטריא"! נוסח זה אינו יצירת הצנזור, שכן גם בכתבי יד כתוב "לגמרא" ולא "לתלמוד". אמנם, בכתב יד אחד (כ"י אוקספורד 23/366) הנוסח

הבעל ממנה שליח שיכתבו עבורו גט ויתנוה לאשתו, אם הוא חבוש בבית האסורים וכדומה, ובכך מתירים את האשה מכבלי עגיונותה.

שונה הדין בחליצה, מאחר שאין אפשרות לקיום מצוות חליצה על ידי שליח.

בסוגיינתו למדנו, כי תנאים אינם חלים על חליצה. לאמר, אם היבם התנה כי החליצה תועיל בתנאי מסויים, הרי החליצה תקפה גם אם לא התקיים תנאי זה. בטעם הדבר מציין רש"י את הגמרא במסכת כתובות (נ/טז) המבארת, כי לא חידשה התורה דין "תנאי", אלא במעשה שניתן לקיימו על ידי שליח, כגון הפרשת תרומה, שניתן לקיימה על ידי שליח. אך מעשה החליצה צריך להעשות על ידי היבם בלבד, ולפיכך לא חלים בו תנאים.

לפני שנים רבות התעורר פולמוס עז בעקבות דין זה, השולל ביצוע חליצה באמצעות שליחות. אחד הרבנים הגה 'פתרון' לאפשר חליצה באמצעות שליחות, כדי להתיר מעגינותן נשים הזקוקות לחליצה מאת היבם, אך אינן יכולות להפגש עמו במקום אחד לקיום המצווה. הוא פירש, כי הדין הקובע שאין שליחות בחליצה, מתייחס אל היבם בלבד, הוא שאינו יכול למנות שליח מטעמו, אך היבמה יכולה למנות שליח מטעמה לחלוץ את הנעל מרגלו של היבם!

בשנת תרפ"ו הובא לפניו מקרה של יבמה שזקקה לחליצה מאחי בעלה ששהה ברוסיה. אשה זו נמלטה מרוסיה וחזרתה לשם היתה כרוכה בסכנת נפשות, מאימת השלטונות. רב זה הורה, כי האשה תמנה שליח ברוסיה, שיחלוץ את הנעל מעל רגלו של היבם וכך תתקיים מצוות חליצה. את פסקו ואת תשובות הרבנים עמם דן בנושא, הוא הדפיס בספרו, "אב בחכמה".

פסק זה חולל סערה רבת, ורבנים מארצות הברית עוררו את גדולי ליטא למחות כנגדו בתוקף. בתגובה לבקשתם כתב הגאון רבי חיים עוזר גראדז'ינסקי זצ"ל, כי באסיפת גדולי הדור, בה השתתף גם ה"חפץ חיים" זצ"ל, הוא העלה את הנושא והכל "נרעשו" מהיתר זה שלא היה לעולמים. לאחר מכן גם נדפסו תשובות נוספות מגדולי הדורות ששללו את פסקו של רב זה מכל וכל, ורב בני יורק הדפיס קונטרס מיוחד "עם נקודות הכסף", בו מחה על כך שכבר התירו יבמות רבות להנשא לאור פסק מתיר זה. בראש קונטרס זה נדפסו מכתבי גדולי ארץ ישראל בהם הביעו את מחאתם.

מקורן של אחדות מן הראיות שהובאו להוכיח כי גם היבמה אינה יכולה למנות שליח לקיום מצוות חליצה, הוא בסוגיינתו.

גמרתנו דנה האם אשה שידיה גדומות יכולה לחלוץ את נעל היבם באמצעות שיניה. הגמרא פושטת שאכן כן, אך מעצם הדיון והצגת השאלה משמע, כי אם היה צורך שתחלוץ בידיים בלבד, לא היתה אפשרות לקיים מצוות חליצה בגידמת. הרי שיבמה אינה יכולה למנות שליח לקיום המצווה, שאם כן, תמנה שליח וזה יחלוץ (ש"ת "אבני נזר" אה"ע ז' סימן רפ"ג, ש"ת "חלקת יואב" ח"מ סימן ד', ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"א סימן י"ד שדחה את הראייה). כמו כן נאמר בגמרא, כי אשת מלך אינה חולצת, לפי שגנאי הוא למלך. אם יבמה יכולה למנות שליח לחליצה, תמנה אשת המלך שליח וכך לא תבוא לידי גנאי (שם באחרונים הנ"ל). הרי שאין האשה יכולה למנות שליח לקיום מצוות חליצה.

יש לציין שכבר בשו"ת הרשב"א (סימן צ"ה) שלל חליצה על ידי שליח האשה, והאחרונים נוקטים כי אין חוששים לחליצה שכזו אף לא לחומרא. כלומר, אם בוצעה חליצה על ידי שליח ואחר כך מת היבם, אין היבמה אסורה לכהנים כדין חלוצה (ראה באנציקלופדיה לתלמודית ערך חליצה מס' 612).

דף קז/א אין תנאי בנישואין

אין תנאי בנישואין - הפולמוס והמערכה

מאז ומעולם היו שניסו למצוא דרכים כיצד לפתור בעיות של עגונות, שבעליהן נטשו ומסרבים לגרשן בגט כריתות, וכן את מצוקתן של נשים שהתאלמנו והיבמים מסרבים לייבמן או לחלוץ להן. במשך השנים הועלו רעיונות שונים, על פיהם ניתן לבטל את הקידושין למפרע.

אדם שאחיו מומר, יקדש אשה על תנאי: בשנת תרמ"ו, בית המחוקקים הצרפתי חוקק, כי לבית המשפט נתונה סמכות להורות על גירושין גם שלא ברצון הבעל. אחד מרבני צרפת ניסה להאחז בחוק זה ולמצוא לו מקום גם בהלכה היהודית. הצעתו המופרכת מיסודה נשתקעה מיד. שנים מספר לאחר מכן, בשנת תרנ"ג, הציע רב אחר, כי כל המקדש אשה יאמר במעמד הקידושין כי "אם בית המשפט יחליט על גירושין, ולא יתן גט כדין, יתבטלו הקידושין ולא יחולו מעיקרם". הצעתו התבססה על התירו של הרמ"א ("שולחן ערוך" אה"ע ז' סימן קנ"ז סעיף ד'): "והמקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול שאם תפול לפני המומר ליבום שלא תהא מקודשת".

רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנא, שיגר מיד שני מכתבים קצרים אך חריפים ביותר, בהם הודיע כי אין לקבל הצעה זו, כיוון שעל ידה יתרבו מכשולים גדולים ביותר. אכן הרעיון נגנז, אך לא לשנים רבות.

בשנת תרס"ו, לאחר פטירתו, התעוררה הפרשה מחדש. רבני צרפת שוב החלו לדון בעניין

הוא "לשמעתא".

חריג נוסף נמצא בבבא מציעא (פה/א), שם מסופר על רבי זירא, שבעלותו לארץ ישראל ישב מאה תעניות כדי שתשתכח ממנו "גמרא בבבליה". נראה שביטוי זה מקביל ל"תלמודה של בבל" של בבל, המופיע בדברי רבי ירמיה (סנהדרין כד/א): "בְּמַחְשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי קְמִיתִי עוֹלָם" (איכה ו/ג) אמר רבי ירמיה: זה תלמודה של בבל". נראה ש"גמרא בבבליה" (=תלמוד בבלי) מתייחס ל"סברא", לשפת הלימוד והעיון שהיתה נהוגה בישיבות בבל; אך שמא גם כאן יש לפרש ש"גמרא בבבליה" - היינו המסורות ההלכתיות שקיבל מרביתו הבבליים.

להערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב"ב. דוא"ל u_frank@geronimedia.net

פנינים

דף קב/ב מי כתיב חלץ להם חלץ מהם כתיב

התרחק מהם ולא הרחיקם ממנו

כאשר אדם מבקש דבר מאת המלך והמלך מגרשו מעל פניו, אין לו תקנה עוד. שונה הדבר כאשר המלך אינו מגרשו, אלא הולך ומתרחק ממנו. הבקשה לא נדחתה לגמרי, ויש מקום לשוב ולהעלותה.

זו הכונה כאן בגמרא: "מי כתיב חלץ להם", חלצו דחה אותם מעל פניו; "חלץ מהם כתיב", הקב"ה עצמו נתרחק מהם, ויש להם תקנה... (לשמוע בלימודים).

דף קא/א הקיטע יוצא בקב שלו

ק"ב פעמים

גדול אחד היה בעבר ושמו רבי יחיאל וויזאנער. חבר בית דינו של רבי יהודה בכרך בעל "נימוקי הגרי"ב" היה. שקדנותו וגדולתו היו לשם דבר, ועל הש"ס לא לחזור מאה ושתים פעמים. **היה** מליץ על עצמו דרך ענוה ואומר "הקיטע יוצא בק"ב (102) שלו...".

דף קה/א לוי נפק לקרייתא בעו מינה... לא הוה בדיה

הפסקה מן התורה

בדומה למסופר כאן על לוי שיצא לקרייתא ונשאל ולא ידע להשיב, כך גם מסופר בעירובין (כח/ב), ועיין גליון הש"ס (כאן) על רב ירמיה, שיצא לקרייתא ואירע לו דבר דומה. **אין** זה במקרה, אף במסכת ברכות (יח/ב) נאמר שבני רבי חייא יצאו לקרייתא ושם נאמר במפרש שנשכח תלמודם. [יש לציין שגם בביצה (ט/ב) ובנדה (כד/ב) נאמר שבני רבי חייא יצאו לקרייתא והורו שם הוראות מוטעות]. **קרייתא** מפרש רש"י בעירובין ובברכות, הכונה לכפרים, לראות בתבואתם. היתה כאן, איפוא, הפסקה מן התורה, מה שגרם לשכחתה. "התעיף עיניך בו ואיננו". (יד אליהו).

דף קה/ב המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה

השפעה למטה למטרות שלמעלה

גמרתנו אומרת, כי "המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה". הסביר ה"חתם סופר", כי תפילתו תהיה שהקב"ה יוריד השפע למטה, לכאן לארץ. אולם מגמתו, "לבו", תהיה למעלה, לשם שמים ולמטרות עליונות. להכין לבבו לקרבת ה' ולהאבתו... (דרשות חתם סופר, רפ"ו).

דף קה/ב בריך רחמנא דכספיה לאבדן

בושה מחטא

היה לו לומר "דענשיה לאבדן"? תמה הגאון רבי משה חברוני זצ"ל, ראש ישיבת חברון. **מכאן**, שאצל אנשים גדולים העונשים החמורים הקיימים, וכמו אלו שנענש בהם אבדן, הם כאין וכאפס לעומת הבושה כאשר הכיר שנכשל בחטא. אין חמור מלהכשל בחטא!... (משאת משה).

דף קו/ב ובלשון הקדש היו אומרים

בלשון הקדוש - שיבנו מלאכים

מדוע? מפני שהמלאכים מענישים בעידן דריתחא את מי שמחמיץ מצוות עשה ואינו מביא עצמו

הנהגת קידושין על תנאי וחפצו לקבוע כי אם יחליט בית המשפט לבטל את הנישואין, יתברר נגד הם בטלים למפרע. שני רבנים צרפתיים יראי ה' עוררו את רבני מזרח אירופה דאז, לצאת נגד מזימה זו. בראש המערכה עמדו גדולי הדור, רבי זוד פרידמן מקרלין, אשר הוזעק לכך על ידי רבי חיים מברסק, ורבי חיים עוזר גראדז'ינסקי מוילנא, ואליהם הצטרפו בכתב ובעל פה כל גדולי המדינות, מגרמניה, גליציה, רוסיה, פולין, ליטא, ירושלים, אמריקה, הולנד, בלגיה, ועוד, ובעצם, מכל ישוב יהודי על פני תבל. סך כל החותמים הגיע למאות רבות של רבנים.

העילה להתנגדות הנחרצת היתה בראש ובראשונה, כי הנהגת קידושין עם תנאי באופן גורף, תפגום בקדושת ישראל, במתן אפשרות לכל אשה להפקיע את הקידושין כרצונה. מלבד זאת, עשיית תנאי בקידושין כרוכה בפרטים רבים, ודי בכך שאחד מהם לא ייושם כדי לגרום לאי חלותו בפועל. זאת ועוד, הפוסקים עוררו חששות נוספים, כי מציאות של תנאי מסוג זה, בה האשה יכולה לצאת תחת בעלה נגד רצונה, היא כהתנאה נגד רצון התורה, אשר הורתה כי האיש הוא המגרש את האשה ("בית מאיר").

טענה הלכתית נוספת הועלתה על הפרק, כי מעיקרו של דין אין זה ברור כלל ועיקר שיש אפשרות לשאת אשה בתנאי. במקומות אחדים בתלמוד, ביניהם בסוגייתנו, נאמר: "אלא נישואין, מי איכא למימר תנאה הוה ליה בנישואין?" - לגבי נישואין, הניתן לומר שאפשר לעשות תנאי בעת הנישואין?

ראשונים רבים וכן פוסקים רבים מפרשים ומסבירים את דברי גמרתנו, כי אין אפשרות להחיל תנאי לגבי הנישואין, מפני שבלבו פנימה הבעל אינו שלם עם התנאי שעלול להתירו מחוץ לנישואין כהרף עין (ראה באוצה"פ סי' לח סעיף לה בשם ארץ צבי תאומי צביה ופוסקים אחרים. כך גם הביא המאירי בכתובות שם בשם גאוני ספרד, והוא הר"י מייגש, וכך גם דעת השלטי הגיבורים על הר"ף בכתובות שם והגהות אשרי בכתובות שם סי' י"ב).

לעומת זאת סתימת דברי הרמב"ם (פ"ז הנ"ג) וה"שולחן ערוך" (סימן ל"ח סעיף ל"ה), וכן דעת המאירי (שם) עצמו, כי רק המקדש אשה בתנאי ולא שב להזכיר תנאי זה בעת שכנסה, מוכיח בכך כי אינו חפץ בקיומו של התנאי. אך אם שב והתנה בעת שכנסה - התנאי קיים (ועי' בב"ש אה"ז שם ס"ק נט ובח"מ ס"ק מט שהביאו הדעות).

מחלוקת רבתי זו לא הוכרעה באופן חד משמעי, וכאמור, הרמ"א התיר לאדם שיש לו אח מומר, לשאת אשה תוך תנאי שאם ימות יבטלו הנישואין למפרע, כדי שלא תיפול ליכוס לפני אחיו המומר. האם ניתן להתיר לעשות כן בכל נישואין?

הפוסקים הבהירו, כי היתרו של הרמ"א, הוא היתר של שעת הדחק בלבד, כדי שלא יבטל האיש ממצוות פריה ורביה, שכן, עלול הוא למצוא עצמו ללא אשה. זאת ועוד, לא התיר הרמ"א אלא תנאי החל לאחר מותו, שהרי הוא מתנה כי אם ימות בלא זרע, יתברר שלא חלו הקידושין. אך האם ניתן להניח כי אדם מסכים בלב שלם להתנות תנאי אשר עלול להביא לגדיעת חיי נישואיו ולנפצם עלי סלע?

טעם מעניין נוסף לדחיית רעיון התנאי העלו הפוסקים, כי אף במקרים המיוחדים בהם התירו נישואין עם תנאי, חששו שמא אין לבו שלם עם תנאו ולפיכך הורו להשביעו בשבועה חמורה שאין לה התרה, כי לא ישוב מתנאו. ברם, אותם יהודים שעבורם חפצו להתקין את התקנה הגורפת, אינם חוששים משבועה, חמורה או לא, וממילא יש לפקפק בעצם חלותו של התנאי.

כל האגרות והמכתבים כונסו לאחר מכן בחוברת מיוחדת בשם "אין תנאי בנישואין", כדי למנוע הישנות הצעת רעיונות שכאלו. החוברת אכן פעלה את פעולתה, ורעיונות זהים שהועלו בקושטא ובארצות הברית בשנים הסמוכות, נגנזו ולא באו לידי מעשה (ועיי' עוד בקובצי ישרון ח-ט-י באורך רב).

להתחייב בהן (כאמור במנחות מא/א). כאן, שהלה מוותר על מצות ייבום, עלול הוא להעניש על יד המלאכים. ברם, מצוות חליצה בה הוא מתבזה ונקרא חלוץ הנעל, מגינה עליו. מוטב, איפוא, שיתנהל טקס החליצה בלשון הקודש שמלאכי השרת מבינים בה, ואז יווכחו שאין צורך לענשו... (פנים יפות, כי תצא).

נסא דברכתא

מעומקא דליבא

נשגר בזאת ברכת מזל טוב

לרגל השמחה השרויה במעונם של הרבנים מגידי השיעורים מבית מדרשנו

הגאון רבי יעקב מאיר זוננפלד שליט"א

מרא דאתרא רכסים

לרגל נישואי הבת

הרה"ג פרץ אריאל שליט"א

ביה"כ רשב"י - מגדל העמק

לרגל הולדת הבת

הרה"ג מנחם דרורי שליט"א

ביה"כ אוהל יעקב - אלעד

לרגל הולדת הבת

הרה"ג דוד הרשור שליט"א

ביה"כ צעירי הצאן - פתח תקוה

לרגל הולדת הבת

הרה"ג אברהם רבינו שליט"א

בית המדרש תורה וחסד - יוקנעם

לרגל נישואי הבת

בברכת התורה ולומדיה

מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת

הר"ר **זאב בורק ז"ל**

ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע כ"ט באב תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **משה חיים הכהן ז"ל**

ב"ר יוסף אליהו ז"ל נלב"ע כ"ט באב תשנ"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידנו הר"ר **אביגדור**

יהודה כהן ומשפ' שיחיו

מאורות הדף היומי

Main Office:

Wagman street 1

P. O. B. 471 Bnei-Brak Israel

tel: +972-3-5775333

Fax: +972-3-7601020

E-mail:

meorot@meorot.co.il

משרד ראשי:

רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)

ת.ד. 471 בני-ברק

טל: 03-5775333

פקס: 03-7601020

אימייל:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307

למנויים, ובכל עניין טל: 03-6160657

במחצית! עכשו

מאורות השבת

גאון ורבנים

בגודל מיוחד

מהדורת הילדים של מאורות השבת, מאפשרת לכל ילד להיות שותף אמיתי ופעיל בלימוד, ולכל אב להתעניק חוויה אמיתית של לימוד מורה לכל המשפחה, בתקופת חופשת הקיץ ובמשך כל השנה כולה.

10 ₪ בלבד לספרון

להשיג בחנויות הספרים המובחרות ובמוקדי הפצה: משרדי מאורות - בני ברק. וגנן 1 פינת חתם סופר 5. ירושלים: שרי ישראל 14. לפרטים והזמנות: 1-700-500-151